

BETALEN IN VROEGERE TINDEN

Numismatiek: De leer c.q. wetenschappelijke studie van munten en penningen (+ bankbiljetten).
Oorsprong: Griekse nomisma = munt, later “numismaticus” (Latijn) en “numismatique” in de Franse taal.

Renaissance (= Wedergeboorte) Oorsprong: Zuidwest-Europa ca. 1450 – 1550.
Vernieuwing c.q. wijziging in de kunst- en levensopvattingen die uit de hernieuwde studie der klassieke oudheid (Grieken en Romeinen) voortkwam.

Sedert 600 v. Chr. worden er munten geslagen, eerst alleen in Klein-Azië en Griekenland, later ook in andere landen van de wereld. Munten waren in de Oudheid niet alleen betalingsmiddelen, maar vaak ook, zoals de Griekse munten, kleine kunstvoorwerpen met soms een sacrale betekenis. Op deze munten stonden immers afbeeldingen van goden en mythologische figuren.

Later, vooral in de Romeinse tijd, werden munten ook vaak gebruikt als propagandamiddel.

Omdat munten eigentijdse getuigenissen zijn van de cultuur, de kunst en de economie van een land, hebben ze sedert vele eeuwen de belangstelling gehad van verzamelaars. Een van de bekendste uit de Middeleeuwen, was wel de Italiaanse dichter en geleerde Francesco Petrarca (1304-1374)

Beknopt overzicht van de ontstaansgeschiedenis van het (westerse) geldstelsel

• Ca. 600 v. Chr. – Gouden en zilveren staters uit Klein-Azië, gewicht: 14,03 gram.

• Ca. 400 v. Chr. - Zilveren (tetra) drachmes in Griekenland geslagen. 3,42 tot 17,47 gram

• Ca. 289 v. Chr. - Aes Grave, brons geld uit Rome. 51,06 gram

Volgende munten hebben in Nederland (Noord-Brabant) gecirculeerd:

• Ca. 210 v. Chr. – Zilveren denarius, belangrijkste Romeinse munt. 4,55 tot 3,4 gram.

• Ca. 55 v. Chr. – Keltische gouden en zilveren staters (= oorlogsgeld). 1,71 tot 7,38 gram

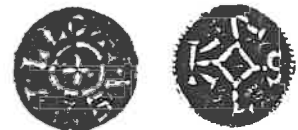
• 27 v. Chr. – Gouden aureus, voor het eerst in grote aantallen geslagen. 8,19 tot 5,46 gram.

• 309 n. Chr. - Gouden solidus door Constatijn de Grote ingevoerd (zgn. “Bezant”) 4,55 gram.

• Ca. 600 n. Chr. – Gouden tremisses door o.a. Merovingen geslagen. Ca. 1,47 gram.

• Ca. 700 n. Chr. – Zilveren sceatta in Friesland en Engeland geslagen. Ca. 1,26 gram.

• Ca. 800 n. Chr. – Zilveren denarius door Karolingen opnieuw ingevoerd. Ca. 1,60 gram.

• Ca. 1100 - Zilveren Penny/penning/Esterlin/denarie, regionaal geslagen. Ca. 1,8 gram.

• 1266 - Zilveren (Tourse) groot door Lodewijk IX als eerste in Frankrijk geslagen. Ca. 3,50 gram.

• 15^e eeuw - Zilveren stuiver met diverse waarden in verschillende gewesten. 0,81 tot 1,31 gram.

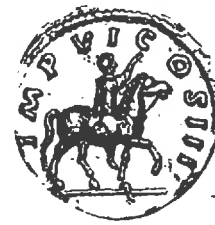
• 1521 - Zilveren Carolusgulden door Karel V uitgegeven met waarde van 20 stuivers, werd basis van het Nederlandse muntstelsel tot op heden.

• 18^e eeuw - Eerste bankbiljetten uitgegeven door de Bank of England.

• 2002 - Invoering van de Euro, als gemeenschappelijke munt voor de Europese lidstaten (zonder Groot-Brittannië en Griekenland)

Verklarende begrippenlijst

As: Romeinse munteenheid afgeleid van het Romeinse pond As Libra. As betekent zoveel als "eenheid". Uit het begin van de Romeinse republiek kennen we de "aes grave" (= zwaar brons) en "aes signatum" (= getekend brons) met voorstellingen van dieren en goden. Eerst aanvankelijk 327 gr., later sterk gereduceerd in gewicht. Lange tijd als Romeinse standaardmunt gefungeerd.

Aureus: Gouden Romeinse munt met een waarde van 25 denarii. Het gewicht was aanvankelijk 8,19 gram, later sterk gereduceerd tot 5,46 gram. De opvolger van de aureus was de solidus, die in 309 n. Chr. door Constantijn de Grote werd ingevoerd.

Carolusgulden: Een muntstuk van 20 stuiver zowel in goud als in zilver. De gouden carolusgulden werd in 1521 ingevoerd; deze munt woog 2,91 gram en was 14 karaat. Op de voorzijde staat Karel V afgebeeld. De zilveren carolusgulden werd in 1540 ingevoerd en woog 22,85 gram.

Cent: Afkomstig van het Latijnse "centum" = honderd. De Washington-cent in Amerika van 1783 was de eerst officiële benaming voor een koperen 1/100 dollar. In Nederland komt hij voor vanaf 1816 bij de invoering van het decimale stelsel. Vanaf 1817 tot 1877 in koper daarna in brons. Van 1941 tot 1944 in zink. Afgeschaft in 1983.

Daalder: Afkomstig van de Boheemse naam "Joachimstaler" uit 1519, dat al snel Taler genoemd werd. Het werd de populairste munt in Europa. In 1560 had de daalder een waarde van 30 stuivers en zo bleef de naam daalder voor een bedrag van 1,5 gulden gehandhaafd.

Denarius: De belangrijkste munt uit de tijd van de Romeinse republiek en het keizerrijk. De waarde was gelijk aan 10 as. In 210 v. Chr. werd hij als eerste geslagen met een gewicht van 4,55 gram, later gereduceerd tot 3,4 gram. Op de voorzijde staat tijdens het keizerrijk het hoofd van de regerende keizer afgebeeld.

Denier: Een zilveren munt die afgeleid is van de denarius. Ook de Engelse penny is ervan afgeleid en deze wordt aangeduid met een "d". Tijdens munthervorming van Karel de Grote (768-814) geslagen.

Drachme: Zilveren munt van het oude Griekenland. De Atheense drachme woog 4 gram. Zij werd geslagen vanaf de 7^e eeuw v. Chr. en het was een van de meest verbreide zilveren munten uit de Oudheid. In het moderne Griekenland is de munt (weer) ingevoerd in 1832. 1 drachme = 100 lepta.

Dubbeltje: Naam voor munten met een waarde van twee stuivers, sinds 17^e eeuw in zwang.

Duit: Sinds de 14^e eeuw de algemene naam voor munten van 1/8 stuiver of 1/4 groot. Aanvankelijk in zilver, vanaf 1573 in koper. In 17^e en 18^e eeuw de kleinste eenheid van het muntstelsel in Nederland.

Dukaat: Een gouden munt, die zeer verbreid was in Europa. Nu nog steeds opgenomen in de Nederlandse muntwet met een gewicht van 3,494 gram. Eerste dukaat door de doge van Venetië, Giovanni Dandolo, in 1284 geslagen met een gewicht van 3,5 gram. De zilveren dukaat is in 1659 ingevoerd en voor het laatst onder Willem I in 1816 uitgegeven. Het had een waarde van 50 stuiver en werd ook wel "rijksdaalder" genoemd, met een gewicht van 24,371 gram.

Dukaton: Zilveren munt met een waarde van 3 gulden en een gewicht van 32,48 gram. In 1618 uitgegeven met de borstbeelden van Albert en Isabella van Spanje. Een zeer geliefde munt in deze streken vanwege zijn waarde. Het beheerste volledig de geldcirculatie.

Ecu: Franse naam voor wapenschild. Gouden munt die in 1266 tijdens de regering van Lodewijk IX (1226-1270) werd ingevoerd. Deze munten wogen 4,2 gram en tonen op de voorzijde een wapenschild met drie lelies. Voor het laatst in 1651 door Lodewijk XIV (1643-1715) geslagen.

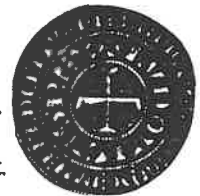
Esterling: (of sterling) - Zilveren Engelse penny rond 1180 ingevoerd. In de Nederlanden, Duitsland en Noord-Frankrijk spoedig geïmiteerd. Esterling = "Volken uit het Oosten". "Pond sterling" is hier van afgeleid.

Florijn: Aanduiding voor de fiorino d'oro, tevens een rekeneenheid met een waarde van 28 stuivers = 1 goudgulden. In 17^e eeuw ook zilveren munten met een waarde van 28 stuivers.

Frank: Franse gouden munt, in 1360 ingevoerd door Jan II de Goede (1350-1364). Vanaf 1795 de munteenheid in Frankrijk. In België in 1833 voor het eerst aangemunt. In Zwitserland in 1850, in Luxemburg sedert 1921 door het aangaan van een muntunie met België, die voor 50 jaar werd gesloten en telkens met 10 jaar wordt verlengd.

Gouden tientje: Gouden munt van 10 gulden, ingevoerd bij de muntwet van 1816 en in 1818 voor het eerst aangemunt. Het gewicht is 6,72 gram. Voor het laatst in 1933 geslagen.

Gouden vijfje: Ingevoerd op 22 december 1825 met een gewicht van 3,36 gram. Tot 1912 aangemunt.

Groot: Naam van grote zilveren munten, waarvan de eersten werden uitgegeven in 1266 in Frankrijk door Lodewijk IX. De waarde was 12 kleine Tournooise penningen. In de rand waren 12 lelies afgebeeld. In de 15^e eeuw door de stuiver opgevolgd. De voorzijde toont een gestyleerd kasteel en de keerzijde een kruis met dubbel omschrift.

Kwartje: Populaire naam voor het in 1816 ingevoerde 25 centstuk. (ook kwartgulden genaamd)

Liard: Oorspronkelijk een biljoen muntje met een waarde van 3 deniers ingevoerd tijdens regering van Lodewijk XI (1461-1483). Sinds 1649 een puur koperen munt die in 1786 voor het laatst werd aangemunt en in 1845 zijn geldigheid verloor.

Mijt: In de 14^e eeuw de naam voor de kleinste Vlaamse munten van ½ penning of een 1/24 groot. Tot 1467 geslagen maar nog eeuwenlang in gebruik. 1 stuiver is 2 groten of 48 mijten.

Moneta: De waarschuwende bijnaam van de godin Juno. In de oorlog tegen Pyrrhus had zij namelijk de Romeinen, die geldgebrek hadden, gewaarschuwd de strijd rechtvaardig te voeren in welk geval het hun aan geld niet zou ontbreken. Naar aanleiding hiervan werd een tempel gesticht, waar sedert die tijd het geld werd gemunt.

Oord: Oorspronkelijk een biljoenmunt ter waarde van een kwartstuiver. Aangemunt rond 1580 in Leeuwarden voor de stad en voor de provincie. Tot 1669 een koperen munt met een gewicht van 4,24 gram.

Patagon: Grote zilveren munt van de Zuidelijke Nederlanden, geslagen sedert 1612 en gangbaar voor 48 stuivers. De munt weegt 28,10 gram en is ingevoerd door Albert & Isabella (1598-1621). Voor het laatst geslagen tijdens de regering van Karel III (1703-1711) in 1711 te Antwerpen.

Peerdeke: Zilveren munt ter waarde van 1 ½ stuiver, ingevoerd door Karel van Egmond (1492-1538)

Penning: Benaming voor zilveren munten uit de 8^e tot de 13^e eeuw, meestal aangeduid met de Latijnse naam denarius, ze wegen ca. 1,8 gram. Vanaf de 16^e eeuw is de penning een koperen munt met de waarde van een halve duit.

Penny: Zilveren Engelse munt vervaardigd van de 8^e tot aan het einde van de 13^e eeuw. Vanaf 1797 in koper en vanaf 1860 in brons geslagen. De laatste oude penny werd in 1967 geslagen. De sinds 1971 geslagen pennies dragen de aanduiding: new pence.

Philipsdaalder: Zilveren munt van de Bourgondische Nederlanden met het borstbeeld van Philips II (1555-1598), ingevoerd in 1557. De munt weegt 34,27 gram en was gangbaar voor 35 en later voor 50 stuivers. Er werden ook 1/40 (braspenning) daalders vervaardigd.

Pieter: Gouden munt van het hertogdom Brabant. De naam is ontleend aan de heilige St. Pieter, die op de munt is afgebeeld. De munt werd ingevoerd rond 1370, tijdens de regering van Jeanne en Wenceslas (1355-1383)

Pietje: Volksnaam voor de 1/8 zilveren dukaat, die in Zeeland werd geslagen van 1762 tot 1793. Ze wegen 3,53 gram.

Regenboogschoteltjes: Gouden schotelvormige Keltische munten. Volgens een sage zouden op de plek waar de regenboog de grond had geraakt "gouden druppels" achterblijven. Zij werden vaak op akkers gevonden bij het omploegen van het land. Het gewicht varieert van 6,5 tot 8 gram.

Rijksdaalder: De zilveren daalders met een gewicht van 29,38 gram, werden in de muntwet van 1566 van het Duitse rijk, rijksdaalders genoemd. In de Republiek vanaf 1581. In 1606 werd de Nederlandse rijksdaalder ingevoerd met een waarde van 2 ½ gulden. In 1808 werd door koning Lodewijk Napoleon (1806-1810) voor het eerst een munt ter waarde van 2 ¼ gulden geslagen. In 1809 een zilveren munt met de aanduiding van R(ijks) D(aalder). Pas weer in 1840 verschijnt er weer een 2 ½ gulden, die rijksdaalder wordt genoemd. Hij weegt 25 gram. In 1966 worden, wegens de hoge zilverprijs, voor het laatst zilveren rijksdaalders geslagen. In 1969 doet de nikkelen rijksdaalder van 10 gram zijn intrede.

Sceatta: Moderne benaming voor zilveren munten met verschillende voorstellingen, vervaardigd in de 7^e en 8^e eeuw in Friesland en Engeland. Deze muntjes zijn tamelijk dik, hetgeen zijn oorzaak vindt in het feit dat men geen muntplaatjes vervaardigde, maar de voorstellingen op een massieve korrel bracht.

Scheepjesschelling: In 1670 door Holland ingevoerde zilveren munt ter waarde van zes stuivers. Op de voorzijde staat een zeilschip afgebeeld. Tot 1794 geslagen.

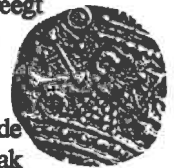
Schelling: In de Middeleeuwen gebruikelijke aanduiding voor 12 penningen van zeer uiteenlopende waarde. In de 13^e eeuw werden de eerste zilveren munten geslagen van 1 schelling, meestal groot genoemd. De Vlaamse schelling ter waarde van 12 groten (= stuiver) is de basis van de door de Republiek uitgegeven munten ter waarde van zes stuivers.

Souverein: Gouden munt van de Zuidelijke Nederlanden, ingevoerd door Albert & Isabella in 1612 en gangbaar voor zes gulden. Het was een imitatie van de Engelse Sovereign.

Stater: Aanduiding voor een groot aantal Griekse muntsoorten uit de antieke wereld. Het zilverstuk kon een gewicht hebben van 5,80 tot 16,30 gram. De gouden stater had een waarde van 20 tot 28 drachmen.

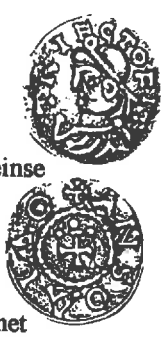
Stuiver: Benaming, ontstaan in de 15^e eeuw, voor munten ter waarde van twee groot, het toendertijd grootste zilverstuk. In de 15^e en 16^e eeuw ontwikkelde de stuiver zich in de verschillende gewesten qua waarde, zodat er een lokale standaard ontstond. In 1670 werd door Holland een stuiver ter waarde van 1/20 gulden ingevoerd met een gewicht van 0,81 gram. Tussen 1907-1909 werden in het Koninkrijk der Nederlanden ronde stuivers geslagen, vervaardigd van 75% koper en 25% nikkel, gewicht 4,5 gram. Tussen 1913-1940 werden vierkante stuivers vervaardigd. Sinds 1948 worden er ronde, bronzen munten geslagen met een gewicht van 3,5 gram.

Tremissis: Gouden Romeinse munt ter waarde van 1/3 solidus, ingevoerd in de 3^e eeuw v. Chr., vanaf de 5^e eeuw n. Chr. op grote schaal aangemunt tot in de 7^e eeuw. De Germanen, Vandalen, Oost- en West-Goten en diverse andere volkeren, imiteerden de tremissis. Vaak zijn ze dan echter gebarbariseerd en ruwer van afwerking.

Triens:

Romeinse bronzen munt ter waarde van 1/3 as. Soms wordt met de triens ook wel de Romeinse gouden tremissis bedoeld. De triens werd geïmiteerd door de Byzantijnen, Friezen, Longobarden en Franken. In Nederland o.a. geslagen door Friese vorsten, door Wijk bij Duurstede, Nijmegen, Tiel en Maastricht (= Merovingische triens)

Vierlander:

Naam voor een reeks zilveren munten van de Bourgondische Nederlanden. Hetzelfde type met wapen in het veld is geslagen in Brabant, Vlaanderen, Henegouwen en Holland van 1434-1474. De naam "vierlander" ontstond doordat zij in deze vier landen geslagen werden. De munten hadden in deze vier gebieden dezelfde waarde en waren daar ook allemaal geldig.

Vuurijzer:

(of briquet) – Zilveren munt met zittende leeuw, geslagen in de Bourgondische Nederlanden; gewicht 3.06 gram, waarde 1 stuiver, ingevoerd tijdens de regering van Karel de Stoute (1467-1477) <<<<

Bron: Munt ABC, lexicon nr. 26, redactie Muntkoerier.

